

De kerk van Leermens ligt op een van de hoogste wierden van Groningen. Het bouwwerk kwam tot stand in een aantal opeenvolgende fasen tussen 1050 en 1250. Het oudst zijn de schipmuren van tufsteen, waarvan vooral de noordelijke goed bewaard bleef. Deze muur, vermoedelijk uit de tweede helft van de 11^e eeuw, behoort tot de oudste nog bestaande bouwdelen in Groningen. Rond 1200 werd het schip in baksteen verhoogd om aan te sluiten bij een nieuw gebouwde transept, waarmee een kruiskerk ontstond. Deze dwarsarm werd voor een deel in 'speklagen' opgetrokken, met om en om hergebruikte tufsteen en baksteen. De bouw van het laatromaanse koor halverwege de 13^e eeuw was de laatste grote verandering. In het muurwerk van het koor. De buitenmuren grossieren in rondstaven en nissen naast en om de vensters. De oostelijke topgevel bevat een van de rijkste sierpatronen in de hele provincie. De kerk is gewijd Donatus van Arezzo. In een onderzoek naar de middeleeuwse patrocinia van de Noord-Nederlandse kerken, wordt verwezen naar teksten uit de periode 1423-1510 waarin eenduidig sprake is van '*ecclesia S. Donati*'. In 1530 wordt dat '*Sente Donatus*' in de volkstaal. Sinds april 2015 mag de Stichting Oude Groninger Kerken de kerk van Leermens tot haar bezit rekenen.

Bouwhistorie

Uit oude afbeeldingen blijkt dat de kerk oorspronkelijk was voorzien van een breed romaans westfront met twee spitsen en een torentje op de viering. Daarvan bleef in 1822 alleen een dakruiter aan de westzijde over. De huidige dakruiter is van na de brand in 1957. Deze brand, waarbij het Van Oeckelen-orgel verloren ging, was de aanleiding voor een algehele restauratie. Door de bijzondere bouwgeschiedenis rijst de vraag wat er in de middeleeuwen precies aan de hand was in het kleine Ommelanders dorp. Was het puur modebewustzijn dat steeds weer leidde tot aanpassing en uitbreiding van de kerk? Of gebeurde er iets in de twaalfde eeuw, zoals de komst van relieken die de gemeenschap veel inkomsten opleverden? Dat er heilige voorwerpen in de kerk bewaard werden, blijkt uit de ingekapte knielnissen met vensters in de noordmuur van het schip. Daardoor was een blik naar binnen mogelijk, ook wanneer de kerk gesloten was.

Interieur

In het interieur trekt het laag aanzettende koorgewelf met zijn rode, geschilderde baksteenpatronen de aandacht. De rijk versierde sluitring toont het Lam Gods, omringd door de evangelisten. Deze schildering dateert van rond 1250 en behoort tot de oudste in Groningen. In de late middeleeuwen werden de koorwanden voorzien van figuratieve voorstellingen. Op de noordwand is het hoofd van een heilige bisschop te herkennen, mogelijk de patroonheilige, Sint-Donatus. Aan de zuidwand prijkt de gekroonde Ursula die haar (vele) metgezellen onder haar mantel beschermt en de heilige Sebastiaan die met pijlen wordt doorboord. De vloer van het koor is fors verhoogd en rust op vier pijlers in een ruimte waarvan onduidelijk is of dit een lage crypte was of een 'gewone' grafkelder. In de Tweede Wereldoorlog deed deze dienst als schuilkelder voor onderduikers. Andere middeleeuwse relictten in het koor zijn de dubbele piscinanis (vergelijk Krewerd) en een afgebroken altaarsteen in de zuidoosthoek.

Doksaal

Dat er zich in het koor van Leermens iets kostbaars bevond, blijkt ook uit het monumentale doksaal dat hier in de dertiende eeuw werd opgetrokken. Van de oorspronkelijk vijf ronde bogen bleef alleen de zuidelijke bewaard. Een stenen doksaal in een dorpskerk is op zich al een uitzondering, uit deze vroege tijd zijn in heel Europa zelfs nauwelijks parallellen aan te wijzen. De tribune vormde een monumentale omlijsting voor drie altaren met twee doorgangen naar het koor ertussen. Onder het doksaalrestant ligt in de vloer een zandstenen priesterzerk ter nagedachtenis van Richardus Iacobi (†1549), met onder het tekstopchrift een kapotgekapte kelk met hostie als een krachtige verbeelding van de overgang naar het protestantisme. Iacobi moet nog geweten hebben van de middeleeuwse schatten, maar na de Reformatie werd de kerk van Leermens een 'gewone' gereformeerde kerk.